

1940'lı Yıllarda British Council/İngiliz Kültür Heyeti'nin Halkevleri Üzerinden Türkiye Etkinlikleri*

Eminalp Malkoç**

Özet

British Council (İngiliz Kültür Heyeti) 1930'ların sonlarındaki Türk-İngiliz siyasi yakınlaşmasının bir ürünü olarak 1940'da Türkiye'de çalışmaya başlamıştır. British Council, İkinci Dünya Savaşı yıllarında ve sonrasında kültürel bir propaganda anlayışı içinde film gösterimi, sergi, konferans organizasyonları ve dil kursları açarak Türkiye genelinde etkinlik göstermiştir. British Council, 1940-1950 yılları arasında hemen tüm etkinliklerini Halkevleri üzerinden gerçekleştirmiştir. Bu araştırma, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Cumhuriyet Halk Partisi Evrakı'na dayanarak, örneklemeler yolu ile British Council'in faaliyetlerini ve Halkevleri ile ilişkisini ele almakta, bu kurumun Türkiye'deki çalışmalarının etkinliğini ve yaygınlığını belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İngiliz Kültür Heyeti, Halkevleri, Türk-İngiliz İlişkileri, Hasan-Âli Yücel, Michael Grant

* Bu çalışma, 2009 yılında yayınlanan ve konuyla ilgili Türkiye'deki ilk araştırma durumundaki "*Activities of British Council in Turkey in 1940's Through People's Houses*" (*International Review of Turkology*, Volume:2, N:4, Summer 2009, s.23-38) başlıklı makalenin farklı verilerle yeniden değerlendirilmesi ve Türkçe olarak hazırlanmasıyla ortaya çıkmıştır. Yazarın söz konusu çalışmasıyla birlikte yine 2009 yılında "*Cumhuriyet Halk Partisi Belgelerinde Yurtdışındaki İlk ve Tek Halkevi Örneği: Londra Türk Halkevi*" (*Türkoloji Kültürü*, Cilt:2, N:4, Yaz 2009, s.35-54) başlıklı çalışması yayınlanmıştır. Bunların yayınlanmasından tam bir yıl sonra hemen hemen aynı başlıkları taşıyan iki makale yayınlanmıştır. İlginçtir bahsi geçen çalışmalarda yukarıda yazarın uluslararası indekslerde de taranan bu iki çalışması göz ardı edilmiştir ki çok iyi niyetli bir yaklaşımla bu sonuç, aynı lisansüstü programa dahil olan iki araştırmacının yeterli araştırma yapmamalarının sonucu olmalıdır! Benzer bir durum yazarın "*Türk Basınında Truman Doktrini ve Türkiye'ye Amerikan Yardımları (1947-1950)*" (*Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı:9, Yıl:5/2006, s.89-127) başlıklı yayını için de geçerlidir. Yine çok ilginçtir söz konusu yazının göz ardı edildiği makale benzeri bir yazı ile bir tez, sırasıyla yazarın çalıştığı kuruma mensup bir personel ile mezun olduğu kurumun lisansüstü programına dahil olmuş bir öğrencinin adını taşımaktadır. Doğal olarak ve kuşkusuz, bu yakınlığın tamamen tesadüf eseri ortaya çıktığını düşünmek gerekir! Dolayısıyla art niyet taşınması mümkün olmayan sonuçlar, yine yeterli araştırma yapılmamasının sonucu olmalıdır!

** İstanbul Teknik Üniversitesi, malkocem@itu.edu.tr

Activities of British Council in Turkey in 1940's Through People's Houses

Abstract

The British Council (İngiliz Kültür Heyeti) initiated in 1940 in Turkey as the product of Turkish-British political convergence at the end of 1930's. The British Council displayed activities throughout Turkey during and after WW2 with a cultural propaganda concept by opening language courses, organizing exhibitions and conferences, and displaying movies. British Council realized almost all of its activities via People's Houses in 1940-1950. This research has been conducted for the purpose of determining the relationship of the British Council with People's Houses, its activities, and the efficiency and prevalence of its activities in Turkey by means of exemplifying and referring to the documents of the Republican People's Party in the Republican Archive of the Prime Ministry.

Keywords: The British Council, People's Houses, Turkish-English Relations, Michael Grant, Hasan-Âli Yücel

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren aralarındaki soğukluğa rağmen İngiltere, bu ülkeyi çeşitli kanallar üzerinden izlemiş; kendi devlet adamlarını aydınlatmak, Türk yetkililerle temaslarda yol haritasını saptamak, onları yönlendirmek ve ileriye dönük yorum/analiz yapabilmek için uygun bir ortam yaratmak amacını gütmüştür¹. Jeopolitik-stratejik konumu ve 1930'lardaki hızlı kalkınma/çağdaşlaşma temposuyla ulaştığı seviye itibariyle Türkiye, özellikle dünyanın ikinci büyük savaşa sürüklendiği dönemde ve savaş yıllarında İngiltere'nin ilgisini çekmiştir. İngilizler, Türkiye'yi kazanabilmek için yoğun çaba harcamışlardır². İngiltere açısından Türkiye'nin Mihver devletlere kaymaması hayati bir önem taşıdığından³ Türklerle bağ kurabilmek, sempati oluşturabilmek ve kültürel bir işbirliği için çeşitli kurumları harekete geçirmişlerdir. Ahmet Emin Yalman'ın "*İstihbarat nezaretinde;*

¹ Erdoğan Karakuş, **İkinci Dünya Savaşı Öncesi İngiliz Belgelerinde Türk-İngiliz İlişkileri**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006, s:97.

² A.e., s:98-190 ve diğerleri; Erol Ulubelen, **İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye**, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2005, s:265-293. Avrupa'da İtalya ve Almanya'nın yarattığı dengesizlik içinde, İngiliz Büyükelçisi Sir Percy Loraine'in katkılarıyla taraflar arasında Akdeniz Paktı'yla başlayan yakınlaşma, Montreux Boğazlar Sözleşmesi'yle denge politikasına dönüşmüştür. Bu gelişme, Türkiye üzerinde İngiliz-Alman rekabetine yol açarken, öte yandan 19 Ekim 1939'da Türkiye, İngiltere, Fransa arasında Ankara İttifakı'na varacaktır. Karakuş, **Türk-İngiliz İlişkileri**, s:156,188; Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1990)**, C.1 (1914-1980), Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1992, s:335-346,352-358. Büyükelçi Von Papen tarafından vahim bir olay şeklinde tanımlanan bu gelişmeler Türkiye'yle Almanya'nın arasını açmıştı. Şerafettin Pektaş, **Milli Şef Döneminde (1938-1950) Cumhuriyet Gazetesi**, İstanbul: Fırat Yayınları, 2003, s:97.

³ Frances Donaldson, **The British Council, The First Fifty Years**, London: Jonathan Cape Ltd., 1984, s:91.

nezaretin, *British Council* denilen kültür propagandası teşkilatının, *B.B.C.* radyo şirketinin müessesleriyle bir araya gelerek Türk-İngiliz münasebetlerini günden güne geliştirmek çarelerini konuştuk"⁴ ifadelerinde de görülen British Broadcasting Corporation (BBC) ile British Council (İngiliz Kültür Heyeti) bu kurumlar arasındaydı.

British Council/İngiliz Kültür Heyeti ve Türkiye'deki Yapılanması

British Council (BC), kültür, eğitim ve teknik işbirliği yoluyla İngiltere'nin tanıtılması çalışmalarını yürütmek amacıyla kurulmuştu. BC faaliyet gösterdiği ülkelerde farklı politikalar gütmekteydi. Avrupa'da kültürel eşitliği gözetirken Ortadoğu'da pek bu doğrultuda hareket etmemişti. BC savaş sonrasını da gözetererek yaklaşıma çabasında olduğu bu coğrafyada, Batı referanslı kültürel dönüşümü amaçlamıştı. Bu bağlamda sağlık ve hijyen konusunda film gösterimi, kitap ve sergi gibi yöntemlere öncelik tanımıştı. C. A. F. Dundas, 1938 yılında Ortadoğu temsilcisi olarak görevlendirilmiş ve Aden, Kıbrıs, Mısır, Etiyopya, İran, Irak, Filistin, Ürdün ve Türkiye'den sorumlu olmuştu. Dundas, Ortadoğu'yu Kahire'den kontrol etmişti.

Kurumun Türkiye'deki yapılanması, 1939'a kadar inmekteydi. BC Türkiye için genel çizgisinden farklı bir program takip etmişti⁵. Belirtmek gerekir ki BC'nin Ortadoğu yapılanmasında en büyük bölgesel örgütlenmelerden biri Türkiye idi ve 1940 Kasım'ında 28 yaşındaki Michael Grant, Türkiye temsilcisi olarak görevlendirilmişti⁶.

BC'nin Türkiye'deki kuruluş sürecini Hasan-Âli Yücel şöyle aktarmaktadır: "...*Mr. Michael Grant, ... bu teşkilatı memleketimizde o kurdu... bu gençte on sekiz sene evvel böyle bir kabiliyet keşfediş, İngilizlerin adam yetiştirme hususundaki isabetlerini açıklar. Maarif Vekili sıfatıyla ben ona ve çalışma arkadaşı Lucas'a ilk defa bir baloda tesadüf etmişim. Büyük Elçileri bana onları tanıtmıştı. Bizde halkın Almanlara sempati beslediğini ve umumi olarak İngilizlerden hoşlanmadığını apaçık söyleyerek vazifelerinin nazik, güç, fakat muvaffak oldukları takdirde her iki memleket için faydalı olacağını anlattığım zaman, ikisi de bu cüret ve samimiyeti iyi karşıladılar. Onlara elimden gelen yardımı yaptım... Şimdi de... Mr. Tomlin, bu kurumu idare etmektedir. Daha önceleri İzmir, Samsun, Mersin, Bursa ve Adana'da şubeleri vardı. Bugün yalnız Ankara'da merkezi, İstanbul'da bir şubesi bulunmaktadır...*"⁷

⁴ Ahmet Emin Yalman, **Havalarıda 50000 Kilometre Seyahat Notları I**, İstanbul: Vatan Matbaası, 1943, s:305.

⁵ İstanbul ofisi 1940'da açıldı. **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.4, İstanbul: Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı, 1994, s:173; Frances Donaldson, **The British Council, The First Fifty Years**, London: Jonathan Cape Ltd., 1984, s.91-92,94; BC, Türkiye'deki doğal afetlere karşı duyarlılık sergilemişti. **BCA**, Cumhuriyet Halk Partisi Evrakı Kataloğu (CHPEK), Fon Kodu: 490.01, Yer No: 1586.473.1.

⁶ Donaldson, **The British Council, The First Fifty Years**, s.93-94.

⁷ Hasan-Âli Yücel, **İngiltere Mektupları**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1958, s:149-150

BC, Türkiye'deki yöneticilerle yakın ilişkiler kurmaya çalışmıştı. Kurumun Ankara'daki davetlerinde Türk yetkilileriyle karşılaşılabilirdi⁸. Özellikle Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, elçilik yerine doğrudan BC yani yakın ilişki kurduğu Michael Grant ile teması tercih etmişti. Nitekim Yücel, bir kitap sergisinin açılışına elçilik temsilcilerinin gelmesini istemeyerek yerlerine BC'nin Türkiye yetkililerini davet etmişti⁹. Ayrıca Yücel ile Sir Malcholm Robertson, Michael Grant gibi BC'nin yetkilileri çeşitli platformlarda bir araya gelmişlerdi. 1945'te İngiltere'ye giden Yücel, BC tarafından çeşitli bilim ve sanat kurullarında gezdirilmiş, Başkan Lord Riverdale tarafından onuruna ziyafet verilmişti¹⁰.

BC, Türkiye'den farklı isimleri de ağırlamıştı¹¹. Nitekim Yalman'ın "...*heyet yalnız Liverpoolda böyle bir alaka göstermekle kalmadı, Londrada da Konot otelinde bir öğle yemeği tertip etti. Burada heyetin Avrupa müdürü B.Black ile tanışmak fırsatı buldum... Sofrada İngiliz radyosunun Türk işleri müdürü, İstihbarat Nezareti Türk şubesi şefi B.Henderson, diğer bir, iki Türkiye dostu vardı. Memleketimize ait işlerden çok samimi bir hava içinde bahsedildi*" ifadeleri dikkat çekicidir¹².

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) cephesinden de BC ve yetkililerine ilgi gösterilmişti. Parti Genel Sekreteri, başka hiçbir milletten diplomatların katılmadığı/davet edilmediği parti seranomilerine BC çalışanlarını davet etmişti¹³. Nitekim 1944'teki Ege gezisinde Michael Grant ile eşi, Aydın Halkevi'nde çay partisiyle ağırlanmışlardı¹⁴. 1949'da ise BC'nin Türkiye Temsilcisi R.G.C. Mc Nab, Kayseri, Niğde, Mersin, Antakya, Tarsus, Ceyhan, İskenderun ve Reyhaniye'yi gezerken Halkevlerini ziyaret etmiş, gezisinde Halkevleri yetkililerinin yardımlarını almıştı. Aynı sıralarda BC'nin bir film-sergi ekibi Antakya Halkevi'ne gittiğinde, ekip lideri ve BC Yönetim İşleri Başasistanı F.de la Grange Halkevi'nde misafir edilmiş, şehirde gezdirilerek memnuniyeti sağlanmıştı¹⁵.

BC'nin İstanbul Üniversitesi'ndeki dil eğitimi ile ilgili alanlara İngiliz profesörlerin atanması önerisine bağlı olarak¹⁶ kurumun bazı üyeleri Türkiye'deki üniversitelerde görev almışlardı. Bunlardan 1944'te BC Hukuk Öğretim İşleri Danışmanlığı göreviyle Ankara'ya

⁸ Süreyya Ağaoglu, **Bir Ömür Böyle Geçti**, İstanbul: 1975, s:76. 1947'de BC Başkanı Sir Ronald Adam Türkiye'ye geldiğinde, Türkiye Temsilcisi John Bostock'un verdiği ziyafette Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sırer, Rektör Ş.Aziz Kansu, Genelkurmay İkinci Başkanı Muzaffer Tuğsavul ve daha birçok yetkili bulunmuştu. <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1947/subat1947.htm> (Erişim: Temmuz 2009)

⁹ Donaldson, **The British Council, The First Fifty Years**, s.97-98.

¹⁰ Hasan-Âli Yücel, **İngiltere Mektupları**, s:5,33-34 ve diğerleri

¹¹ **BCA**, 490.01/1065.1086.1

¹² Ahmet Emin Yalman, **Dünyadan Haber, Yeni Hava Seyahatlarının Notları**, C.2., İstanbul: Vatan Matbaası, 1945, s:132.

¹³ Donaldson, **The British Council, The First Fifty Years**, s.97.

¹⁴ **BCA**, 490.01/1019.924.5

¹⁵ **BCA**, 490.01/1018.923.1

¹⁶ Donaldson, **The British Council, The First Fifty Years**, s.94.

gelen Clive Parry, Ankara Üniversitesi Kamu Hukuku Profesörlüğüne atanmış, görevini 1945 sonuna kadar sürdürmüştü¹⁷. BC Tıp Müşaviri W. C. W Nixon, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin öğretim üyelerindendi. BC'nin konferansçılarından J. C. S. Runciman, İstanbul Üniversitesi Bizans Tarihi ve Sanatı profesörüydü¹⁸. Okullara da İngilizce öğretmenleri gönderilmişti¹⁹. Nitekim BC'nin dil kurslarıyla ilgilenen F. L. Billows, Ankara Harp Akademisi ve Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde öğretmenlik yapmıştı²⁰.

BC, çeşitli çevrelerle temaslarda aracı hatta ev sahibi rolü de üstlenmişti. Örneğin Bale Okulu araştırmaları için 1947'de Türkiye'ye gelen Ninette de Valois'i karşılayanlar arasında BC Temsilcisi Mr. Phillips ve danışmanı Mübeccel Argun da bulunuyordu. 1950'de geldiğinde yine BC tarafından ağırlanmış ve kurumun binasında basın toplantısı düzenlemişti²¹.

British Council/İngiliz Kültür Heyeti ve Halkevleri

BC, kültürel ağırlıklı bir tanıtım/propaganda çizgisi izlediğinden Halkevleriyle yakından ilgilenmişti. Zaten Türkiye'deki çalışmalarını sadece Halkevleri kanalıyla gerçekleştirebiliyordu²². Bu nedenle yabancıların örnek aldıkları başarılı birer kültür kurumu olan Halkevlerine²³ yönelik İngilizlerin, yoğun ve bilinçli bir politikası vardı²⁴. Dışişleri Bakanı Anthony Eden'm da üye olduğu²⁵ Halkevlerini yakından izlemişler, hatta bu kurumlar hakkında E. W. F. Tomlin tarafından İngiliz Dışişleri'ne 1942'de bir rapor da sunulmuştu²⁶.

BC'nin Halkevleriyle ilişkisi bu kadarla sınırlı değildi. İngilizcenin Halkevlerinde başat dil konumuna getirilmesi, Halkevi kütüphanelerinde İngilizce kitaplıklar kurdurulması, fotoğraf sergileri düzenlenmesi, İngiltere'de bir Halkevi kurulmasının teşviki gibi birçok

¹⁷ Ahmet Mumcu, **Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nden Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne (1925-1975)**, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, 1977, s:16,5274.

¹⁸ **BCA**, 490.01/1017.921.2. Grant, Yücel ile İstanbul'a gerçekleştirdiği seyahat sırasında Bizans kalıntılarını görünce bir Bizans uzmanı getirilmesine ihtiyaç olduğunu önermişti. Bu öneri doğrultusunda Steven Runciman, Filistin Enformasyon Bakanı iken İstanbul Üniversitesi'ne profesör olarak getirilmişti. Donaldson, **The British Council, The First Fifty Years**, s.98.

¹⁹ Donaldson, **The British Council, The First Fifty Years**, s.94.

²⁰ **BCA**, 490.01/1018.922.1

²¹ Jak Deleon, **Cumhuriyet Dönemi Türk Balesi**, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayını, 1990, s:30,35-37,69,102.

²² Donaldson, **The British Council, The First Fifty Years**, s.94.

²³ Anıl Çeçen, **Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri**, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2000, s:171; Eminalp Malkoç, **Devrimin Kültür Fidanlığı, Halkevleri ve Kadıköy Halkevi**, Derlem Yayınevi, İstanbul 2009; Selçuk Duman, **Türk Modernleşme Sürecinde Sivas Halkevi**, Ankara: Berikan Yayınevi, 2008, s:129; Nurcan Toksoy, **Halkevleri Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak**, Ankara: Orion Yayınevi, 2007, s:141-143. Yabancıların Halkevlerine beğenileri/ilgileri 1940'ların sonlarına kadar sürmüştür. **BCA**, 490.01/1017.921.2; **BCA**, 490.01/1292.290.1; **BCA**, 490.01/1295.302.1

²⁴ Gökçen Başaran, "İngiliz Dışişleri Belgelerinde Halkevleri", **Bilgi ve Bellek**, S:6, Kış 2006, s:240 dipnot 18

²⁵ Nur Özmel Akın, **Rauf Orbay'ın Londra Büyükelçiliği**, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1999, s:121.

²⁶ Rapor (Public Records Office, BW 61/9 People's Clubs [1941-1945]) hakkında bakınız: Başaran, "İngiliz Dışişleri Belgelerinde Halkevleri", s:233-246. Mersin Halkevi'nde İngilizce öğretmeni olan Tomlin'in BC'de yıllarca çalıştığı anlaşılmaktadır. **BCA**, 490.01/1017.921.1.

yöntemle İngiltere'nin, yeni rejimin kültür sahasına sızabilmesi için BC aracılığıyla genç Cumhuriyet'in Halkevlerine nüfuz edilmiştir²⁷.

Dil kursları BC'nin öncelikli etkinliklerindendi. Çünkü İngilizce kursları için talep vardı²⁸ ve daha da önemlisi kültürel propagandanın etkisi, dil sorununun çözümüne bağlıydı. Üstelik 1940'da İngilizlerde “İngilizce öğrenme isteğinin Türkiye’de oldukça yaygın olduğu” kanısı vardı. Ayrıca BBC'nin araştırmalarına göre Türkiye, İngiltere’den kendi yayınlarında kullanılmak üzere malzeme kabul etmeye hazırdı ve gazeteler BBC tarafından yayınlanan konuşmaları basmaya istekliydiler. Bunlardan dolayı İngiliz propaganda kurumları dil sorunu üzerinde çalışmışlar²⁹; BC için hazırlanmış olan bazı eserleri Türkçe olarak yayımlanmışlardı. Bunlardan bazıları şunlardı:

İngiliz Köyleri (Edmund Blunden), *İngiliz İlim Adamları* (Sir Richard Gregory), *Gelin İngiltere’yi Görün* (Guy Ramsey), *Kasaba, Köy ve Kır Halkının Koleji* (H.C. Dont 1946), *Türkiye Hakkında İngiliz Tetkikleri* (Harold Bowen 1948)³⁰.

Yine aynı bağlamda 1946'da Şişli, Zonguldak gibi Halkevlerine haftalık dergiler gönderilmişti. Ankara BC'nin Zonguldak Halkevi'ne yolladığı dergi “*Do You Speak English*”di. İngilizce öğretimi üzerinden BC'nin propaganda çizgisine uygundu.

CHP Genel Sekreterliği (CHPGS) ise bilgisi dışında olan bu girişimlerden dolayı Halkevlerinden dergilerin saklanması, kitaplıklara ya da okuma salonlarına konulmamasını ve incelenmek üzere merkeze gönderilmelerini istemişti³¹.

BC'nin Halkevlerinde düzenlediği kurslar, dil-propaganda ekseninde İngilizcenin Türkiye’ye en önemli giriş yollarıydı ve bunlar İngiltere için yüksek öneme sahipti. Öyle ki, BC'nin 1942 yılı bütçesinde İngiliz ve Türk öğretmenlere 12.942 Sterlin ödeme yapılmıştı. Bütçenin tamamı 55.000 Sterlin olduğundan, bu oldukça yüksek bir rakamdı³². Dolayısıyla Yalman'ın aktarımıyla, İngilizlerin bir kısmının BC'yi aşırı masraflarıyla tanınması şaşırtıcı değildi. Yalman'a göre ise memleketleri yakınlaştırmak gibi faydalı işlerin “*kıymetini para ile ölçmek oldukça güçtür*”³³.

BC'nin Türk öğretmenlere ödemeleriyle CHPGS de ilgilenmişti. 1946'da BC adına İngilizce ders veren Türklerin adlarını, aldıkları ücreti, ne zamandır çalıştıklarını ve Halkevi

²⁷ Başaran, “İngiliz Dışişleri Belgelerinde Halkevleri”, s:240 dipnot 18

²⁸ Donaldson, *The British Council, The First Fifty Years*, s.94.

²⁹ Meltem Ahıska, *Radyonun Sihirli Kapısı, Garbiyatçılık ve Politik Öznellik*, İstanbul: Metis Yayınları, 2005, s:171-172.

³⁰ Yücel, *İngiltere Mektupları*. s:XVIII.

³¹ BCA, 490.01/1292.290.1.

³² Başaran, “İngiliz Dışişleri Belgelerinde Halkevleri”, s:240 dipnot 18, 241 dipnot 20.

³³ Yalman, *Yeni Hava Seyahatlarının Notları*, C.2, s:132-133.

üyeleri olup olmadıklarını soruşturmuştu³⁴. Aslında 1940'ların başlarında CHP'nin Halkevlerinde kurs verenler hakkında titiz davrandığı söylenebilir³⁵. Bursa Halkevi'yle 1944'teki bir yazışmada da, Türk öğretmenlerin BC'den ücret almalarının prensip olarak kabul edilemeyeceğine yer verilmişti. Fakat böyle uygulamalar zamanla yerleşmiş görünmektedir³⁶.

1947'de Ankara Halkevi'nin yabancılara ait Türkçe kurslarının açıldığı yerlerden birinin BC Kütüphanesi olması, BC'nin dil-propaganda etkinliklerinin vardığı noktayı göstermekteydi.

Organizasyon örnekleri, Ankara Halkevi'nin 1940'da bir İngiliz öğretmenle kurs açılıyla başlatılabilir³⁷. Çanakkale (1943), Bursa (1943-1944), Adana, Kadıköy, Şişli, Sarıyer, İzmir, Manisa, Samsun, Bornova (1944), Karşıyaka, Alsancak (1944-1945), Ankara, Beyoğlu, Mersin ve Tarsus (1945-1946) Halkevlerindeki İngilizce kursları buralara öğretmenler gönderilerek hep BC'ce organize edilmişti. 1946'da Kadıköy Halkevi'ndeki BC'nin kurslarıyla İngilizcesi ilerleyenlere BC İstanbul Başkanı Dr. Phillips'in ders vermesi uygun görülmüştü.

Mersin, Tarsus (1946), Ankara, Alsancak, Buca (1946-1947) Halkevlerinin İngilizce öğretmenleri, BC tarafından CHPGS'ye önerilmişti³⁸. 1947'de Trabzon Halkevi'ne Ankara'dan İngiliz öğretmen getirilmiş ve dönmesi nedeniyle kursu İngiliz Konsolosluğu tercümanı sürdürmüştü³⁹.

Alsancak (1948), Beyoğlu Halkevleri (1949) yine BC'ce sağlanan öğretmenlerle kurs düzenlemiş, Manisa Halkevi içinse İngilizce Kültür Derneği'nden öğretmen sağlanmıştı. BC, Balıkesir (1949)⁴⁰, Antakya⁴¹, Adana Halkevlerinde de İngilizce kurslarının organizasyonlarını yürütmüştü. Ayrıca F. L. Billows'un Antakya, Mersin, Kayseri Halkevlerinde model dersler vermesi önerisi 1950'de CHPGS'ce uygun bulunmuştu ki bu BC'nin kurslara verdiği önemin göstergesiydi.

BC'nin faaliyetleri içinde konferanslar ve film gösterimleri de vardı. Böyle organizasyonlar 1940'ların sonlarına kadar bütün Türkiye'de gerçekleştirilmişti.

³⁴ BCA, 490.01/6.28.28; BCA, 490.01/1018.922.1

³⁵ BCA, 490.01/1017.921.2

³⁶ BCA, 490.01/1018.922.1

³⁷ Toksoy, *Halkevleri*, s:458,470

³⁸ Şişli, Sarıyer Halkevleri 1944'te BC'den İngilizce öğretmeni talebinde bulunmuşlardı. BCA, 490.01/1018.922.1; Toksoy, *Halkevleri*, s:466

³⁹ İbrahim Azcan, *Türk Modernleşmesi Sürecinde Trabzon Halkevi*, Trabzon: Serander Yayınları, 2003, s:120.

⁴⁰ BCA, 490.01/1018.922.1; Toksoy, *Halkevleri*, s:471-472. Toksoy'da Alsancak Halkodası, belgelerde Alsancak Halkevi ifadesi bulunuyor.

⁴¹ BCA, 490.01/1018.923.1

1943'ten itibaren BC'nin konferans etkinliği/yaygınlığı şu örneklerle değerlendirilebilir:

Bursa Halkevi:

1943-İngiliz adalet sistemi, dil öğretimi ve futbola ilgili konferanslar⁴².

1946-“İngiliz Tahsil ve Terbiyesinin Amaçları”, “Britanya’da Sosyal Yardım Servisleri”⁴³.

Kadıköy Halkevi:

1943-“İngiliz Teşkilatı Esasiye”⁴⁴.

1946-“İngiltere’de Adalet”⁴⁵.

1947-“Yabancı dil öğreniminde başarısızlık sebepleri”⁴⁶.

Afyonkarahisar, Eskişehir, Adana, Kayseri, İzmir’in de dahil olduğu 13 Halkevi:

1944-“Pedagojik Psikoloji”, “İngiltere’de Ziraat”, “İngiliz Halk Müziği” ve benzer konferanslar⁴⁷.

Trabzon Halkevi:

1944-“İngiltere’de Sosyal Teşkiller”, “İngiliz Edebiyatının Ruhu”.

1945-“Modern Tiyatro”, “İngiliz Dili”, “Penisilin Tedavisi”⁴⁸.

1946-“İngiliz Tahsil ve Terbiyesinin Amaçları”, “İngiliz Resim Sanatı”, “İngiltere’de Karayolu ile Seyahat” ve “Kuyruklu Yıldızlar ve Meteorlar”.

1948-“İngiltere Radyo Çalışmaları”, “İngiltere’de Köy ve Pazar”, “Köy Koleji”, “Kuzey Atlantik Seyahati”⁴⁹.

Adapazarı Halkevi:

1945-“İngiltere’de Ziraat”, “Büyük Britanya’da Tababet”⁵⁰.

Sivas Halkevi:

1945-“Medicine in Britain”, “Problems of English Language Reform”, “Technical Education in Industry”, “Agricultural Research in Britain”⁵¹.

Mersin, İskenderun, Karabük Halkevleri:

⁴² BCA, 490.01/1018.922.1

⁴³ BCA, 490.01/1018.923.1

⁴⁴ BCA, 490.01/1017.921.1

⁴⁵ Tanin, 5 Nisan 1946, s:3. Aynı yıl Kadıköy Halkevi’nde At.W.Postlethwaite “İngiliz Adaleti” adıyla bir konferans vermişti. Eminaalp Malkoç, Ali Şahin, Silvert Malhasyan, Sertaç Solgun, “Kadıköy Halkevi ve Faaliyetleri 1935-1951”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S:10/2006, s:140

⁴⁶ Tanin, 11 Şubat 1947, s:3.

⁴⁷ BCA, 490.01/1017.921.1

⁴⁸ Azcan, *Trabzon Halkevi*, s:80; BCA, 490.01/1017.921.1.

⁴⁹ BCA, 490.01/1018.923.1.

⁵⁰ Kenan Olgun, *Yöresel Kalkınmada Adapazarı Halkevi*, İstanbul: Değişim Yayınları, 2008, s:167.

⁵¹ BCA, 490.01/1017.921.2.

1946-“*Konuşma Sesleri*”, “*İngiltere’de Havayolu ile Seyahat*”, “*İngiliz Lisani*”(Benzerleri Rize, Trabzon, Samsun, Tekirdağ, Ağrı, Bitlis, Burdur, Niğde Halkevlerinde de verilmişti)⁵².

Muş, Siirt, Gaziantep Halkevleri:

1946-“*İngiliz Tahsil ve Terbiyesinin Amaçları*” (Afyon, Konya ve Artvin Halkevleri için de uygun görülmüştü)⁵³.

Edirne Halkevi:

1947-“*İngiltere’de Hastabakıcılık*”, “*İngiliz Çiftçilik Yılı*” (BC’nin Kış Programı)⁵⁴.

Samsun Halkevi:

1947-“*İngiltere’de Sosyal Yardım*”, “*Everest Tepesine Çıkış*”.

Bursa, Adana, Mersin, İskenderun, Antakya, Osmaniye, Tarsus, Ceyhan Halkevleri:

1947/1948-Ankara ve İstanbul BC’lerinin çeşitli konferansları⁵⁵ (BC ile CHPGS’nin yazışmalarıyla, “*İngiliz Parlamenter Hükümeti*”, “*Lokomotif Ateşçisi*”, “*İngiliz Çocuğu Evde*”, “*Kaptan Scott’un Son Antarktik Seyahati*” ve “*Milli Birlik*” başlıklı konferansların 1948 başlarında Halkevlerinde verilmesi uygun bulunmuştu. BC, konferans metinleriyle gösterilecek filmleri CHPGS’ye göndermişti⁵⁶).

Beyoğlu Halkevi:

1948-“*Cenup Kutbunu Keşfeden Kaptan Scott*”⁵⁷.

Eminönü Halkevi:

1949-Birmingham Çocuk Mahkemesi Başkanı Hamilton Banyes’in konferansları⁵⁸.

Zonguldak ve Samsun Halkevleri:

1949-Dr. L. R. Phillips’in konferansları⁵⁹.

1946’da Artvin, Elazığ Halkevleri örneğinde -ve daha başkalarında- olduğu gibi⁶⁰ bazı dönemlerde BC’nin konferanslarının Halkevleri üyelerinden birine okutulması ve sonuçlarının CHPGS’ye gönderilmesi istenmişti⁶¹.

BC, Halkevlerinde filmler de göstermiş ve zamanla böyle faaliyetlere daha fazla yer vermiştir. Ancak süreç BC açısından kolay başlamış görünmemektedir. Nitekim Amerikan

⁵² BCA, 490.01/1017.921.1.

⁵³ BCA, 490.01/1018.923.1.

⁵⁴ BCA, 490.01/1017.920.1.

⁵⁵ BCA, 490.01/1017.921.2.

⁵⁶ BCA, 490.01/1017.920.1; BCA, 490.01/1017.921.2; Malkoç, **Devrimin Kültür Fidanlığı** s:29.

⁵⁷ **Son Posta**, No:5637+630 15 Ocak 1948, s:4.

⁵⁸ BCA, 490.01/1017.921.1.

⁵⁹ BCA, 490.01/1017.921.2.

⁶⁰ BCA, 490.01/1017.921.1.

⁶¹ BCA, 490.01/6.28.17.

Koleji Türk Talebe Birliği'ne film gösterimlerinin ancak Halkevleri üzerinden ve Halkevlerinin sorumluluğunda yapılabileceğini bildiren CHPGS, 1942'de BC'den Thompson tarafından futbol filmi temin edilen Eminönü Halkevi'ne, Halkevleri Talimatnamesi'ne göre izin alma zorunluluğunu hatırlatmıştı⁶². 1943'te İzmir BC'sinin Karşıyaka Halkevi bahçesinde sinema tesisi kurmak istemesi üzerine, konu hakkında bilgisi bulunmayan Halkevi, CHPGS'ye başvurarak ne yapılacağını sormuştu. Gelen cevapta konudan CHPGS ve BC'nin haberdar olmadığı bildirilmişti. Bu basit bir hata olabileceği gibi, BC'nin Halkevlerindeki rahatlığı, işleyiş ve hiyerarşi belirsizliği yönlerinden de değerlendirilebilir.

Zamanla düzen ve yaygınlık kazanacak bu etkinliği BC, 1940'ların ortalarında genellikle Halkevleri için hazırladığı film ağırlıklı, sergi ve konferanslardan oluşan paket programlarla sürdürmüştür. Örneğin BC'nin hazırladığı ve CHPGS tarafından Trabzon Halkevi'ne gönderilen paket programda “*Londra Nehri*”, “*Radyo ile Ders*”, “*Londra'da Piccadilly Mahallesi*” ve “*İyi Spor*” gibi 16 mm'lik filmler bulunuyordu.

Bu programlar Muş, Siirt, Gaziantep, Afyon, Konya, Artvin, Bursa, Eminönü Halkevlerine de gönderilmişti. Programlardaki filmler, coğrafi konumlarına göre belirlenen bir sıralamaya bağlı olarak Halkevleri arasında dolaştırılıyordu⁶³. Fakat filmlerin dolaşımı istenen koordinasyon içinde sağlanamamış; bazıları yanlış Halkevlerine gitmiş ya da Halkevlerine hiç ulaşmamıştır. Bu nedenle CHPGS'ce BC'nin filmlerinin akibeti takip edilmiş; Ayancık, Nazilli, Samsun, Trabzon, Bursa, Van, Muş gibi Halkevleri başkanlıklarıyla 1947-1948 yıllarına kadar sıkça yazılmıştır.

1947'de BC İstanbul Halkevlerinde “*İngiliz Okullarında Hayat ve Spor*” gibi 16 mm.lik filmler⁶⁴, Trabzon Halkevi'nde de İngiliz çiftlikleriyle ilgili filmler ve iki gece filmi göstermişti⁶⁵.

1948'de filmler genellikle BC üyelerince gösterilmiştir. 1948'de R. E. Hunter'ın, Zonguldak, Samsun, Giresun, Trabzon çizgisinde bir seyyar film grubunu, 15 film-3 konferanslık bir programla turneye çıkarma önerisi CHPGS'ce uygun görülmüştü. Trabzon Halkevi'nde beş kez film gösterilmesi turnenin uygulanması hakkında fikir vermektedir.

BC, 1949'da S. P. Corder'ın yazısıyla, İzmir Fuarı ve yol güzergahındaki şehirleri kapsayan bir film kamyonu turunun programını Halkevleri Bürosu Başkanlığına bildirmişti. Mc Nab, F. de la Grange, Hayrullah Akyürek ve Suat Kıyak'tan oluşan ekip programa göre

⁶² BCA, 490.01/1208.8.1. Aynı yıl Kayseri Halkevi'nde BC'nin gönderdiği “*Siyah Elmas Kömür*” ve “*Spor ve Kamp*” filmleri gösterilmişti. Cüneyd Okay, “1940'ların İlk Yarılarında Yerel Halkevi Çalışmaları: Kayseri Bölgesi Örneği”, *Türkoloji Kültürü*, C:2, S:3, Kış 2009, s:8.

⁶³ BCA, 490.01/1018.923.1.

⁶⁴ BCA, 490.01/1208.8.1.

⁶⁵ Azcan, *Trabzon Halkevi*, s:118; BCA, 490.01/1017.921.2.

Eskişehir (5-8 Ağustos), Bursa, Balıkesir, Bergama, İzmir, Manisa, Akhisar, Kütahya'ya gidecek ve Eylül ortalarında Ankara'ya dönecekti. Turnede 47 film gösterilecekti. Filmler Türkçe, İngilizce sözlü Türkçe açıklamalı ve İngilizceydi. Bunlara “ilave” olarak 15 adet İngilizce Kanada ve Hindistan filmi eklenmişti. CHPGS, turneyi uygun bulmuş ve “ilave” İngilizce filmlerin Türkçe açıklamalarının yapılmasını istemişti.

BC, 1949 sonlarında yine film kamyonuyla Güney Doğu'daki 6 il ve 7 ilçe merkezindeki Halkevlerinde konferans, resim sergisi ve 22 film gösteriminden oluşan “*Büyük Britanya'da Öğretim*” temalı bir tur düzenlemişti. F. de la Grange'ın hazırladığı ve Ankara (31 Ekim 1949), Kırşehir, Kayseri, Niğde, İçel, Seyhan, Antakya, İskenderun, Tarsus, Ulukışla, Ürgüp, Mucur, Kaman, Bala, Ankara (1 Aralık 1949) sırasıyla rotası çizilen proje, Fahri Bük tarafından onaylanmıştı. Grange ile S. Kıyak'ın yürüttüğü turnede “*Kanada'da Kovboy Hayatı*”, “*24 Kız Jimnastikhanede*”, “*Balede Adımlar*”, “*Sen Pol Katedrali*” gibi farklı filmler öğrenci, memur ve halk kesimlerine gösterilmiş, sonuçları CHPGS'ye iletilmişti⁶⁶. 1950'de de Mc Nab ve film kamyonu Sivrihisar, Afyon, Burdur, Antalya, Isparta, Konya Halkevlerini gezmiş, filmler gösterilmiş ve sonuçları CHPGS'ye bildirilmişti⁶⁷.

BC'nin İngiltere'yi tanıtmak ve sempati kazanmak amacıyla kullandığı yöntemlerden biri de sergilerdi. Nitekim Hasan-Âli Yücel, 1941'de Ankara Sergievi'ndeki “*İngilizce Kitaplar Sergisi*”ni açarken “...milletler arasında sanat ve kültür bağlarını ne kadar kuvvetlenir görürsek o kadar memnun olmaktadır. Bu sergiyi o bağların biri olarak görüyorum ve... bize bizim dilimizle hitap etmek inceliğinde bulunan British Council'in mümessili Mr. Grant'ı bu duygu ve düşüncede görmekle bahtiyarım” diyordu⁶⁸. Yücel, 6 Haziran 1942'de Ankara Halkevi'ndeki “*İngiliz Kitap Sergisi*”nden dolayı da BC ve yetkililerine teşekkür etmişti⁶⁹. BC Başkanı Sir Malcolm Robertson ise Ankara Halkevi'nde “*İngiltere Manzaraları Sergisi*”nin açılması münasebetiyle yolladığı 11 Haziran 1942 tarihli kutlama telgrafında memnuniyetini belirtmiş, Halkevi teşkilatını överek⁷⁰ adeta Yücel'e karşılık vermişti.

BC sergilerini, diğer etkinlikleri gibi Türkiye genelindeki Halkevlerine yayabilmiştir. Nitekim Trabzon Halkevi'nde, 1943'te İngiliz üniversiteleri ve diğer eğitim kurumlarının

⁶⁶ BCA, 490.01/1018.923.1.

⁶⁷ BCA, 490.01/1295.302.1.

⁶⁸ **Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve M. Eğ. Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri II**, Ankara: Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1946, s:400.

⁶⁹ **Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve M. Eğ. Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri III**, Ankara: Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1947, s:49.

⁷⁰ BCA, 490.01/1064.1085.1.

“Fotograf Sergisi” açılmıştı⁷¹. Bursa Halkevi’nde, daha önce Eminönü, Zonguldak, Samsun Halkevlerinde açılan “Beş İngiliz Fenni (İlmi) Başarısı” adlı sergi düzenlenmiş, sonra Eskişehir (1944), Adana (1945), Manisa (1946) Halkevlerinde de açılmıştı⁷².

Yine 1943’te “İngiliz Öğretim Müesseseleri Sergisi” Antakya, Adana, Mersin, Gelibolu, Biga Halkevlerinde, 1944’te ise İskenderun, Bursa ve Samsun Halkevlerinde düzenlenmişti. Beşiktaş Halkevi’nde de “İngiliz Kır Manzaraları” sergilenmişti.

BC’nin “Grafik Resim Sergisi” ise 1943’te Bursa, Beyoğlu, 1944’te Bakırköy, Mersin, İçel, 1945’de yine Beyoğlu⁷³ ve Trabzon (1945) Halkevlerinde açılmıştı⁷⁴. 1945’te “İngiliz Sanayi Sergisi”⁷⁵ ve Amasya, Aydın, Nazilli, Denizli, Manisa, Trabzon Halkevlerinde “İngiliz Mimarisi Sergisi” düzenlenmişti⁷⁶.

5 Ekim 1945’te İngiliz çocuklarının Türkiye’deki ilk resim sergisi açılmıştı⁷⁷. “İngiliz Çocukları Resim Sergisi” 1946’da Trabzon⁷⁸, Sarıyer, Mersin, Ordu, Muğla, Manisa, Karşıyaka, İzmir, Aydın, Ödemiş, Balıkesir, Yozgat Halkevleriyle Hasanoğlan Halkodası’nda düzenlenmişti⁷⁹ ve 1947’deki BC’nin Edirne Halkevi Kış Programında da vardı⁸⁰. CHPGS’nin Bursa Halkevi’ne yolladığı paket programda “Sosyal Yardım” sergisi bulunuyordu⁸¹. Bu sergi 1947’de Samsun Halkevi’nde de açılmıştı⁸².

Trabzon Halkevi’nde 1947’de “Tarım Sergisi” ve “İngiliz Sosyal Yardım Sergisi”⁸³, 1948’de Samsun Halkevi’nde İngiltere Elçiliği’nce İngiltere’yle ilgili bir fotoğraf sergisi; Tokat Halkevi’nde, sonra da 1949’da Isparta Halkevi’nde bir tarım sergisi açılmıştı⁸⁴.

1949’da F. de la Grange ve S. Kıyak’tan oluşan BC ekibi Kayseri, Mersin, Antakya Halkevlerinde “İngiltere’de Eğitim” konulu fotoğraf sergisi, Kırşehir Halkevi’nde de

⁷¹ Azcan, **Trabzon Halkevi**, s:117-118.

⁷² BCA, 490.01/1018.922.1; BCA, 490.01/1017.921.2.

⁷³ BCA, 490.01/1017.921.2.

⁷⁴ Azcan, **Trabzon Halkevi**, s:116-117.

⁷⁵ **Cumhuriyet**, 6 Eylül 1945’den aktaran M. Tamer Müftüoğlu-Yavuz Sabuncu, **1945’den Günümüze Türkiye ile Batı Dünyası Arasındaki Kültürel İlişkiler**, Ankara: Özyurt Matbaacılık, 1993, s:103.

⁷⁶ BCA, 490.01/1017.921.2.

⁷⁷ Yücel, Türk çocuklarının İngiltere’de, İngiliz çocuklarının Türkiye’de sergi açmalarına aracılığından ve katkılarından dolayı BC’ye müteşekkir olduğunu ifade edecekti. **Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve M. Eğ. Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri III**, s:257-258; Hasan-Âli Yücel, **Kültür Üzerine Düşünceler**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1974, s:31-32.

⁷⁸ BCA, 490.01/1018.923.1

⁷⁹ BCA, 490.01/1017.921.2

⁸⁰ BCA, 490.01/1017.920.1

⁸¹ BCA, 490.01/1018.923.1

⁸² BCA, 490.01/1017.921.2

⁸³ Azcan, **Trabzon Halkevi**, s:118; BCA, 490.01/1017.921.2.

⁸⁴ **Akşam**, 13 Aralık 1948, s:2; Malkoç, **Devrimin Kültür Fidanlığı**, s:30; Çeçen, **Halkevleri**, s:185,190.

“İngiltere’de Ana, İlk ve Orta Öğretim Usulleri”ni gösteren benzer içerikte bir sergi düzenlemişlerdi⁸⁵.

1950’ye kadar ve 1950’de “İngiliz Sanayi Sergisi”, “İngiltere’de Terbiye Enstitüleri”, “İngiliz Resim Sanatı”, “İngiliz Üniversite ve Okulları” ya da çeşitli tıp, fotoğraf ve İkinci Dünya Savaşı ile ilgili BC’nin sergileri Bergama, Ankara, Erzurum, İzmit, Sivas, Ordu ve daha birçok Halkevinde ziyaretçilerle buluşturulmuştur⁸⁶.

BC, kurulmasını desteklediği Londra Halkevi’yle de ilgilenmişti⁸⁷. 1943’te buraya kitap gönderilmesinin BC aracılığıyla gerçekleştirilmesi⁸⁸, Sir Malcolm Robertson’ın ziyaretleri⁸⁹ ve 1942-1944 aralığında yapılan 687.000 Sterlinlik BC yardımı⁹⁰ bu Halkevine yaklaşımın bir ifadesiydi.

1950 Şubatı’nda CHPGS’ye verilen aylık raporda Ankara BC’sinin faaliyetlerini Ankara Halkevi’nin dışında BC Kütüphanesi, Milli Kütüphane, İsmet Paşa Kız Enstitüsü, Ticaret Lisesi gibi farklı kurumlara yaydığı ve buralarda Halkevlerinin daha önce yaptığına benzer şekilde film, konferans, konser etkinlikleri düzenlediği hatta tiyatro sahnelediği görülmektedir. Bunları duyurmak için Halkevlerinininkilere benzeyen bazıları İngilizce olan ilanlar verilmişti⁹¹. Benzer organizasyonları aynı dönemde İzmir BC’si de gerçekleştirmişti⁹². Bunlardan hareketle, Türkiye’de Çok Partili Hayata geçişle etkinliklerini yitirmeye başlayan Halkevlerini⁹³ model alan BC’nin, onların bıraktığı boşluğu doldurmaya çalıştığı ileri sürülebilir.

1950 ile birlikte BC’nin yeni temsilcisi Can Bostol’un İstanbul’a ya da BC Başkanı Sir Ronald Adam’ın Türkiye’ye⁹⁴ gelişleri basından izlenebiliyordu. BC, 50’lerde Türkiye’deki faaliyetlerini getirttiği konferansçılarla⁹⁵, açtığı sergilerle⁹⁶ sürdürecektir.

⁸⁵ BCA, 490.01/1018.923.1.

⁸⁶ Azcan, **Trabzon Halkevi**, s:118; **Cumhuriyet**. 5 Mayıs 1950’den aktaran Müftüoğlu-Sabuncu, **1945’den Günümüze Türkiye ile Batı Dünyası Arasındaki Kültürel İlişkiler**, s:108; BCA, 490.01/1017.921.2.

⁸⁷ BCA, 490.01/1064.1085.1; Başaran, “İngiliz Dışişleri Belgelerinde Halkevleri”, s:240 dipnot 18, 241-242; **Cumhuriyet**, 22 Aralık 1941 p:1,3; **Cumhuriyet**, 17 Şubat 1942, s:1; **Cumhuriyet**, 20 Şubat 1942, s:1. Londra Halkevi hakkında bkz.: Eminaalp Malkoç, “Cumhuriyet Halk Partisi Belgelerinde Yurtdışındaki İlk ve Tek Halkevi Örneği: Londra Türk Halkevi”, **Türkoloji Kültürü**, Cilt:2, N:4, Yaz 2009, s.35-54.

⁸⁸ BCA, 490.01/1064.1084.3.

⁸⁹ BCA, 490.01/1064.1085.1.

⁹⁰ BCA, 490.01/1065.1086.1.

⁹¹ BCA, 490.01/1295.302.1.

⁹² Cemal Yurga, **20. Yüzyılda Türkiye’de Popüler Müzikler**, Ankara: Pegem Yayıncılık, 2002, s:128-129,131-132.

⁹³ Eminaalp Malkoç, “The Liquidation Process of an Enlightenment Project People’s Houses”, **International Review of Turkology**, C:1, S:1, Kış 2008, s:15-28

⁹⁴ **Cumhuriyet**, 21 Mart 1945-**Vatan**, 23 Ekim 1950’den aktaran Müftüoğlu-Sabuncu, **1945’den Günümüze Türkiye ile Batı Dünyası Arasındaki Kültürel İlişkiler**, s:103,109.

⁹⁵ Hasan-Âli Yücel, **Hürriyet Gene Hürriyet**, C:1, Ankara: TC Kültür Bakanlığı, 1998, s:473-478.

⁹⁶ Hasan-Âli Yücel, **Hürriyet Gene Hürriyet**, C:2, Ankara: TC Kültür Bakanlığı, 1998, s:277,794,797.

BC, Türk öğrencilerinin İngiltere’de okuyabilmeleri amacıyla da faaliyet göstermişti. Ancak Yalman’a göre BC, gerçekte Türk hükümetinin seçtiği öğrencileri gönderme aracılığını üstlenmiş, seçimlerdeki kayırmacılığa göz yummuştu⁹⁷. Her ne olursa olsun Bülent Tarcan gibi tanınmış isimler BC burslarıyla yurtdışı eğitimi almışlardı⁹⁸.

BC, radyoyu da etkin bir propaganda aracı olarak görmüştür. Kitle iletişim aracı işleviyle kültürel gelişim ve propaganda açısından başlı başına öneme sahip olan radyonun çoğunlukla Halkevlerinde de bulunması her ikisini de BC’nin ilgi odakları içine sokmuş olmalıdır. Dolayısıyla BC’nin radyoyla ilgilenmesinde Halkevlerinin de etkisi olduğu düşünülebilir.

CHP’nin radyoya verdiği önem⁹⁹, radyo-alıcılarının yüksek fiyatları ve gümrük resmine bağlanmış olmalarından dolayı “*Halkevleri İçin İthal Olunacak Radyo ve Sinema Makinalarının Gümrük ve Oktruva Resimlerinden İstisnası Hakkında Kanun*”la Halkevlerine yönelik sınırlı bir yasa çıkartılmış; ayrıca radyo-alıcılarından 5 lira gibi düşük bir ruhsat ücreti alınarak Halkevlerine kolaylık sağlanmıştı. Üstelik Halkevlerinde radyo zamanla -istenilen düzeyde olmasa bile- yaygınlaşırken, radyoda da Halkevlerinin çalışmalarıyla ilgili haberler artmıştı. Devlet’in Halkevleri için hazırladığı atmosfer, BC’nin bu kurumlara ve radyoya yönelimini teşvik etmiş olmalıdır. Savaş yıllarında radyonun haber alma gereksinimine katkıda bulunması da¹⁰⁰ BC için Halkevleri-radyo ikilisini cazip hale getirdiği söylenebilir. Yani Halkevlerinde radyonun kullanılması, BC’nin bu kurumlara yönelik ilgisini ve bu araç üzerinden etkinliğini artırdığı ileri sürülebileceği gibi, Halkevlerini, BC için birçok farklı alana sıçramayı sağlayacak odak noktası haline getirdiği de düşünülebilir.

BC, Halkevleri gibi radyoyu da oldukça etkin bir düzeyde kullanmıştır¹⁰¹. Bunlar Türkiye’deki bağımsızlık vurgusuna rağmen yönetimin Batılı güçlere olan kültürel ve teknik bağımlılığına işaret eder¹⁰².

Demokrat Parti’nin iktidara gelişinden sonra diğer bazı dış kökenli kuruluşlarla birlikte BC de Türkiye radyolarında etkinlik göstermiştir. Bu durumun, bir takım ülkelerin

⁹⁷ Yalman, *Yeni Hava Seyahatlarının Notları*, C:2, s:117.

⁹⁸ Evin İlyasoğlu, *Bülent Tarcan, Bir Hekimin Senfonik Öyküsü*, İstanbul: Dünya Kitapları, 2006, s:115-116,222.

⁹⁹ Uygur Kocabaşoğlu, *Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna (TRT Öncesi Dönemde Radyonun Tarihsel Gelişimi ve Türk Siyasal Hayatı İçindeki Yeri)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1980, s:113-114; D. Beybin Kejanlıoğlu, *Türkiye’de Medyanın Dönüşümü*, Ankara: İmge Kitabevi, 2004, s:181; Işıl Çakan, *Konuşunuz Konuşturunuz*, İstanbul: Otopsi Yayınları, 2004, s:272-282.

¹⁰⁰ Kocabaşoğlu, *Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna*, s:53,112-113,114 dipnot 281,117,143 dipnot 29,252-254.

¹⁰¹ Kocabaşoğlu, *Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna*, s:243-244,248; Ahıska, *Radyonun Sihirli Kapısı*, s:93,152 dipnot 91; Kejanlıoğlu, *Türkiye’de Medyanın Dönüşümü*, s:181.

¹⁰² Ahıska, *Radyonun Sihirli Kapısı*, s:200.

kültürel egemenliklerini kurmaları açısından sakıncalar doğurduğu yadsınamaz¹⁰³. Halkevlerinin işlevselliğini kaybettiği sıralarda, BC'nin 1950'den sonra radyoyu kullanmaya ağırlık verdiği sonucu çıkartılabilir. 1956'da Türkiye ile İngiltere arasında bir kültür anlaşması yapılmış¹⁰⁴ ve bundan sonra BC'nin Türkiye'deki faaliyetleri hızla gelişmiştir¹⁰⁵.

British Council/İngiliz Kültür Heyeti'nin Faaliyetlerinin Yankıları/Yansımaları

Türkiye'de faal bir organizasyon durumunda ki BC, savaş döneminde ve sonrasındaki etkinlikleriyle farklı katmanlardan değişik tepkiler almıştır. Nitekim Yalman “...*Kültür heyeti memleketimizde faydalı işler yapmış, çok dost kazanmıştır. Aralarında dilimizi mükemmel surette öğrenenler, iki memleket arasında canlı bir köprü haline gelenler de eksik değildir*” diyordu¹⁰⁶. CHP'ye göre ise “*Yabancı memleketlerin, yabancı dillerin özellikleri ve teknik dünyadaki yenilikler etrafında İngiliz Kültür Heyetinin Halkevlerimizde verdirdiği konferanslar da gösterdiği filimler kadar Halkevlilere faydalı saatler geçir[t]mekte[ydi].*”¹⁰⁷ Milli Eğitim Bakanı Yücel de BC'nin etkinliklerinden dolayı müteşekkir olduğunu çeşitli platformlarda belirtmişti¹⁰⁸.

Bunlara karşılık Süreyya Ağaoğlu'nun çizdiği portre şöyleydi: “*İngilizler harp (İkinci Dünya Savaşı) sıralarında kendilerini sevdirmek, kültürlerini yaymak ve 1.ci Dünya harbinde bıraktıkları kötü tesiri silmek için çok çaba harcıyorlardı. Ayağı çıplak askerlere dış yardım adı altında ‘çörçil ayakkabıları’ denilen postallar yollanmıştı. Cumhurbaşkanı tarafından başlayarak herkes İngilizce öğreniyordu. İngiliz Kültür Heyeti Başkanı Mr. Michael Grant şahsen İnönü'ye ders veriyordu. Alman sevgisinin yerini almak için yurdun muhtelif yerlerinde dershaneler açıyorlar, devrin ileri gelenleri ile, Vekillerle yakın arkadaşlık kuruyorlar, Maarif Vekili Hasan Âli Bey'in annesine ‘büyükanne’ diye hitap ediyorlardı.*”¹⁰⁹

İzmir Halkevi Başkanı V. Baha Pars ise CHPGS'ye gönderdiği 29.1.1947 tarihli yazısında BC'nin etkinlikleriyle Halkevini işgal ettiğini ve “...*yabancı bir kültürün günden güne artan bir propaganda ile yayınlanmasına çalışan bir zümreye adeta alet*” olunmasından üzüntü duyduğunu bildirmişti¹¹⁰. Sabahattin Ali de tepkisini 16 Aralık 1947 tarihli *Alibaba*'da “*Alman elçiliğinin kokteyl partilerinde basın ateşesinin pabucunu yalayanlar, bu sefer, Alman piyeslerini oynatmıyor, Alman plaklarını çaldırmıyorlar. Bu sefer yeni efendileri vardır.*”

¹⁰³ Kocabaşoğlu, *Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna*, s:343,343 dipnot 588, 356.

¹⁰⁴ Yücel, *İngiltere Mektupları*, s:150-159.

¹⁰⁵ Müftüoğlu-Sabuncu, *1945'den Günümüze Türkiye ile Batı Dünyası Arasındaki Kültürel İlişkiler*, s:23.

¹⁰⁶ Yalman, *Yeni Hava Seyahatlarının Notları*, C:2, s:133.

¹⁰⁷ C.H.P. *1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları*, Ankara: 1946, s:25.

¹⁰⁸ *Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve M. Eğ. Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri III*, s:267-268,283

¹⁰⁹ Ağaoğlu, *Bir Ömür Böyle Geçti*, s:81.

¹¹⁰ *BCA*, 490.01/1018.922.1.

Haydi İngiliz hayranlığı: Kültür heyeti sergileri, İngiliz konserleri, her yerde Almanca yerine İngilizce, İngiliz subaylar, İngiliz mütehassıslar başta geliyor...”¹¹¹ cümleleriyle ortaya koymuştu.

BC Temsilcisi John Bostock, 19 Ekim 1946’da Nafi Atuf Kansu’nun CHPGS’nden ayrılması münasebetiyle gönderdiği mesajda “*İngiliz Kültür Heyeti’nin Türkiye’de Halkevleri kanalı ile yaptığı işlerin memleketlerimiz arasındaki kültürel bağları kuvvetlendirdiğine emin olduğumu bildirmek isterim*” diyordu¹¹². CHP de Halkevleri üzerinden Türkiye’nin milli kültürünün ve folklorunun tanıtılması konusunda BC ile sıkı bir işbirliği sağlandığı görüşündeydi¹¹³. Oysa Süreyya Ağaoğlu, daha 1945 yılında Türkiye ve Türklerin İngiltere’de hiç tanınmadığını dolayısıyla ilişkilerin ne kadar tek yönlü olduğunu “*Londra’nın çeşitli kurumlarını gezerken İngilizlerin bizi hiçbir sahada tanımadıklarını görüyordum*” cümlesiyle anlatmıştı¹¹⁴.

Değerlendirme ve Sonuç

İngilizlerce demokratik bir kurum olarak değerlendirilen¹¹⁵ ve Türkiye’nin sosyo-kültürel kalkınmasının aracı¹¹⁶ durumundaki Halkevlerine BC’nin -İngiltere’nin çıkarları doğrultusunda- yaklaşımı, savaş ve sonrasının denklemlerinden ayrı ele alınamaz.

Savaş döneminde Halkevlerini Türkiye’nin toplumsal-kültürel yaşamına girmek için birer kanal olarak kullanmışlar, böylece hem Türkiye’yi kazanmaya hem de Türkiye’deki Alman kültürünü dengelemeye hatta bastırmaya çalışmışlardır¹¹⁷. Buna karşın 1942-1943 yıllarındaki bazı yazışmalar, sürecin başlarında BC’nin örgütlenmesi ve hiyerarşisi hakkında CHPGS’nin bilgi eksikliğini koymakla birlikte Türk tarafı, sadece Halkevleri üzerinden faaliyet yürütmelerini sağlayarak bir kontrol ve mekanizması oluşturmuş görünmektedir. Bu, belgelerden izlenilebilen BC’ye biraz şüpheli ya da mesafeli yaklaşımın sonucu olmalıdır.

¹¹¹ Mehmet Saydur, **Marko Paşa Gerçeği**, İstanbul: Çınar Yayınları, 2001, s:148. 1947’den sonra İngilizlerin yerlerini Amerikalılar alacaktır. Eminalp Malkoç, “Türk Basınında Truman Doktrini ve Türkiye’ye Amerikan Yardımları (1947-1950)”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, No:9/2006, s:89-127.

¹¹² **BCA**, 490.01/1064.1084.4.

¹¹³ “Halkevleri Hakkında CHP Genel İdare Kurulunun Açıklaması 26.XI.1951”, **Mülkiye Dergisi**, C:25, S:227, s:299

¹¹⁴ Ağaoğlu, **Bir Ömür Böyle Geçti**, s:91. Büyükelçiliği sırasındaki gezilerinde Rauf Orbay da İngilizlerin Türkiye’yi tanımadıklarını görmüştü. Akın, **Rauf Orbay’ın Londra Büyükelçiliği**, s:118.

¹¹⁵ Malkoç, **Devrimin Kültür Fidanlığı**, s:30. Tomlin’in raporunda daha önce de üzerinde durulduğu gibi “*Halkevleriyle ilgili belirtilmesi gereken bir diğer özellik, aslında demokratik karakteri. Bir kulüp olarak, ne zengin ne de fakire, ancak ekonomik ya da sosyal statüleri ne olursa olsun herkese hizmet etmeyi hedefliyor. Şu ana kadar ki yargularımızdan bunun başarılabilirdiğini söyleyebiliriz*” denmekteydi. Başaran, “İngiliz Dışişleri Belgelerinde Halkevleri”, s:238.

¹¹⁶ Eminalp Malkoç, “Sosyo-Kültürel Devrimin Aracı: Halkevleri (1932-1951)”, **Bilgi ve Bellek**. S:7, Kış 2007, s:70-87.

¹¹⁷ İngiliz ordu istihbaratı Türkiye’ye insan aktarırken BC yazısıyla bu işi yapmayı denemişti. Donaldson, BC ile İngiliz İstihbaratı’nın doğrudan ilişkili olmadığını savunmuştu. Donaldson, **The British Council, The First Fifty Years**, s.97.

Öte yandan bu dönemde Türkiye'nin önceliği savaşan kutuplar arasındaki dengeyi sağlamak ya da korumak olmuştur. Bu noktada Alman ve İtalyan etkisi nedeniyle denge yaratılmaya çalışıldığı ya da iki kutup arasında tüm dengelerin korunduğu değerlendirilebilir. Biraz çelişkili sonuçlar yaratması kaçınılmaz olan denge sağlama çabalarının izleri rahatlıkla sürülebilmektedir. Türkiye'deki İngiliz misyonu ile ilişkilerde son derece titiz davranılarak tarafsızlık görüntüsünü bozacak temaslardan kaçınmaya özen gösterilmesinin yanında elçilik temsilcileriyle yemekten bile çekinilirken onların yerine BC çalışanları ile ilişkilerin düzeyinin tolere edilmeye ya da korunmaya çalışıldığı gözlemlenmektedir¹¹⁸. Nitekim Milli Eğitim Bakanlığı'nın politikasına benzer şekilde, İngiliz Büyükelçisi bazı öğrencileri ağırlamak istediğinde Türk Dışişleri Bakanı öğrencilerin elçilik yerine BC tarafından misafir edebileceği önerisini getirecekti¹¹⁹. Dengeleri koruma çizgisinde özellikle İtalyanların konferans gayretleri (1942), Eminönü Halkevi'nde bir konferans düzenleyen A. R. Humphreys'in hakkında ilanlarda kapsamlı biyografik bilgi verilmesinin CHPGS'de uyandırdığı rahatsızlık, Alman Mimari Sergisinin Eminönü Halkevi'nde açılması (1943) bu açıdan dikkate değer gelişmelerdi¹²⁰.

Savaş sonrasında ise Batı'yla demokrasi platformunda bütünleşmeye çalışan Türkiye'de Soğuk Savaşa gidecek kutuplaşmanın yarattığı konjonktür içinde İngilizlerin BC aracılığıyla kültür emperyalizmine yöneldikleri ileri sürülebilir. Zamanla organizasyonlarında deneyim kazanan BC, çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. İlk aşamada filmlerini CHPGS aracılığıyla Halkevlerine ulaştırırlarken, 40'ların sonlarında film kamyonlarıyla turnelere çıkmaları bunun bir örneğiydi. Bunun yanında filmlerini sistemli bir şekilde tüm Türkiye'de göstermeleri göz ardı edilmemelidir.

Sonuç olarak; İkinci Dünya Savaşı yıllarında kültür, propaganda açısından etkin bir alan haline gelmiş ve İngiltere'nin çıkarlarının önceliği BBC, İstihbarat Bakanlığı, Savunma Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığıyla BC gibi kurumların yazışmalarında açık biçimde görülmüştür¹²¹. Savaşın başlarından itibaren Türkiye'de çalışan BC de Türk-İngiliz siyasal yaklaşımının ürünüydü. Savaş yıllarında ve Türkiye'nin çoğulcu siyasal yaşama yöneldiği dönemde, kültür emperyalizmine varacak eğitim odaklı bir propaganda anlayışı içinde, Türkiye'deki Halkevlerinde dil kursları, film gösterimleri, konferanslar ve sergiler düzenleyerek yoğun etkinlik göstermiş; Halkevlerini İngiltere'nin politikaları çerçevesinde kullanmak istemiştir. Yücel'in de 1950'lerdeki "*İngiliz Seyyahları*" makalesinde "*Zamanın*

¹¹⁸ Donaldson, *The British Council, The First Fifty Years*, s.97.

¹¹⁹ Donaldson, *The British Council, The First Fifty Years*, s.97.

¹²⁰ BCA, 490.01/1017.921.2; BCA, 490.01/1017.921.1.

¹²¹ Ahıska, *Radyonun Sihirli Kapısı*, s:157

yeni şartlarına uymasını çok iyi bilen İngiliz, şimdi yeni tipte seyyahlar yaratmaktadır... Fakat asırlar içinde değişmeyen bir tarafları var: İngiltere'yi yükseltmek ve kuvvetlendirmek” cümleleriyle her koşulda İngiltere menfaatinin önceliğini vurgulaması anlamlıdır¹²².

Kaynakça

Arşiv Belgeleri:

BCA, Cumhuriyet Halk Partisi Evrakı Kataloğu (CHPEK), Fon Kodu:490.01, Yer No: 1017.920.1.

BCA, 490.01/1017.920.1.

BCA, 490.01/1017.921.1.

BCA, 490.01/1017.921.2.

BCA, 490.01/1018.922.1.

BCA, 490.01/1018.923.1.

BCA, 490.01/1019.924.5

BCA, 490.01/1064.1084.3.

BCA, 490.01/1064.1084.4.

BCA, 490.01/1064.1085.1.

BCA, 490.01/1065.1086.1.

BCA, 490.01/1208.8.1.

BCA, 490.01/1292.290.1.

BCA, 490.01/1295.302.1.

BCA, 490.01/1586.473.1.

BCA, 490.01/6.28.17.

BCA, 490.01/6.28.28

Ansiklopedi, Bildiri, Kitap ve Makaleler:

“Halkevleri Hakkında CHP Genel İdare Kurulunun Açıklaması 26.XI.1951”, **Mülkiye Dergisi**, C:25, S:227, s:299

AĞAOĞLU, Süreyya, **Bir Ömür Böyle Geçti**, İstanbul: 1975.

AHISKA, Meltem, **Radyonun Sihirli Kapısı, Garbiyatçılık ve Politik Öznellik**, İstanbul: Metis Yayınları, 2005.

AKIN, Nur Öznel, **Rauf Orbay'ın Londra Büyükelçiliği**, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1999.

¹²² Yücel, **Hürriyet Gene Hürriyet**, C:2, s:799

ARMAOĞULU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1990)**, C.1 (1914-1980), Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1992.

AZCAN, İbrahim, **Türk Modernleşmesi Sürecinde Trabzon Halkevi**, Trabzon: Serander Yayınları, 2003.

BAŞARAN, Gökçen, "İngiliz Dışişleri Belgelerinde Halkevleri", **Bilgi ve Bellek**, S:6, Kış 2006, s.233-247.

C.H.P. 1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, Ankara: 1946.

Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve M. Eğ. Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri II, Ankara: Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1946.

Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve M. Eğ. Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri III, Ankara: Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1947.

ÇAKAN, Işıl, **Konuşunuz Konuşturunuz**, İstanbul: Otopsi Yayınları, 2004.

ÇEÇEN, Anıl, **Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri**, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2000.

DELEON, Jak, **Cumhuriyet Dönemi Türk Balesi**, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayını, 1990.

DONALDSON, Frances, **The British Council, The First Fifty Years**, London: Jonathan Cape Ltd., 1984.

DUMAN, Selçuk, **Türk Modernleşme Sürecinde Sivas Halkevi**, Ankara: Berikan Yayınevi, 2008.

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.4, İstanbul: Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı, 1994.

İLYASOĞLU, Evin, **Bülent Tarcan, Bir Hekimin Senfonik Öyküsü**, İstanbul: Dünya Kitapları, 2006.

KARAKUŞ, Erdoğan, **İkinci Dünya Savaşı Öncesi İngiliz Belgelerinde Türk-İngiliz İlişkileri**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006.

KEJANLIOĞLU, D. Beybin, **Türkiye'de Medyanın Dönüşümü**, Ankara: İmge Kitabevi, 2004.

KOCABAŞOĞLU, Uygur, **Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna (TRT Öncesi Dönemde Radyonun Tarihsel Gelişimi ve Türk Siyasal Hayatı İçindeki Yeri)**, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1980.

MALKOÇ, Eminaalp, "Cumhuriyet Halk Partisi Belgelerinde Yurtdışındaki İlk ve Tek Halkevi Örneği: Londra Türk Halkevi", **Türkoloji Kültürü**, Cilt:2, N:4, Yaz 2009, s.35-54.

MALKOÇ, Eminalp, **Devrimin Kültür Fidanlığı, Halkevleri ve Kadıköy Halkevi**, Derlem Yayınevi, İstanbul 2009.

MALKOÇ, Eminalp, “Sosyo-Kültürel Devrimin Aracı: Halkevleri (1932-1951)”, **Bilgi ve Bellek**. S:7, Kış 2007, s:70-87.

MALKOÇ, Eminalp, “The Liquidation Process of an Enlightenment Project People’s Houses”, **International Review of Turkology**, C:1, S:1, Kış 2008, s:15-28

MALKOÇ, Eminalp, “Türk Basınında Truman Doktrini ve Türkiye’ye Amerikan Yardımları (1947-1950)”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, No:9/2006, s:89-127.

MALKOÇ, Eminalp, ŞAHİN, Ali, MALHASYAN, Silvert, SOLGUN, Sertaç, “Kadıköy Halkevi ve Faaliyetleri 1935-1951”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, S:10/2006, s:105-164.

MUMCU, Ahmet, **Ankara Adliye Hukuk Mektebi’nden Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ne (1925-1975)**, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, 1977.

MÜFTÜOĞLU, M. Tamer-SABUNCU, Yavuz, **1945’den Günümüze Türkiye ile Batı Dünyası Arasındaki Kültürel İlişkiler**, Ankara: Özyurt Matbaacılık, 1993.

OKAY, Cüneyd, “1940’ların İlk yarısında Yerel Halkevi Çalışmaları: Kayseri Bölgesi Örneği”, **Türkoloji Kültürü**, C:2, S:3, Kış 2009, s:5-24.

OLGUN, Kenan, **Yöresel Kalkınmada Adapazarı Halkevi**, İstanbul: Değişim Yayınları, 2008.

PEKTAŞ, Şerafettin, **Milli Şef Döneminde (1938-1950) Cumhuriyet Gazetesi**, İstanbul: Fırat Yayınları, 2003.

SAYDUR, Mehmet, **Marko Paşa Gerçeği**, İstanbul: Çınar Yayınları, 2001.

TOKSOY, Nurcan, **Halkevleri Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak**, Ankara: Orion Yayınevi, 2007.

ULUBELEN, Erol, **İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye**, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2005.

YALMAN, Ahmet Emin, **Dünyadan Haber, Yeni Hava Seyahatlarının Notları**, C.2., İstanbul: Vatan Matbaası, 1945.

YALMAN, Ahmet Emin, **Havalarda 50000 Kilometre Seyahat Notları I**, İstanbul: Vatan Matbaası, 1943.

YURGA, Cemal, **20. Yüzyılda Türkiye’de Popüler Müzikler**, Ankara: Pegem Yayıncılık, 2002.

YÜCEL, Hasan-Âli, **Hürriyet Gene Hürriyet**, C:1, Ankara: TC Kültür Bakanlığı, 1998.

YÜCEL, Hasan-Âli, **Hürriyet Gene Hürriyet**, C:2, Ankara: TC Kültür Bakanlığı, 1998.

YÜCEL, Hasan-Âli, **İngiltere Mektupları**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1958.

YÜCEL, Hasan-Âli, **Kültür Üzerine Düşünceler**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1974.

Sürelî Yayınlar:

Akşam, 13 Aralık 1948, s:2.

Cumhuriyet, 17 Şubat 1942, s:1

Cumhuriyet, 20 Şubat 1942, s:1.

Cumhuriyet, 22 Aralık 1941 p:1,3

Son Posta, 15 Ocak 1948, s:4.

Tanin, 11 Şubat 1947, s:3.

Tanin, 5 Nisan 1946, s:3.

İnternet Kaynakları:

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1947/subat1947.htm>

(Erişim: Temmuz 2009)